

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: The onset of world war

Houweling, H.W.

Citation

Houweling, H. W. (1991). Boekbespreking van: The onset of world war. *Acta Politica*, 26: 1991(2), 241-244.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449935>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449935>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

dezelfde mogelijkheden biedt en dezelfde rechten toekent. Dat dit laatste niet bij iedereen tot gelijke resultaten kan leiden, omdat vanwege de subjectieve verschillen niet iedereen de geboden kansen met evenveel succes kan benutten, is duidelijk. Zou men daarin verandering willen brengen, gelijkheid als materieel einddoel nastreven in plaats van haar als vertrekpunt te bieden, dan zou dat een permanente voorkeursbehandeling vergen ten aanzien van diegenen die zelfstandig minder succesvolle prestaties leveren dan anderen. Dit past niet in een spontane orde en bedreigt de vrijheid van het individu. Een gelijk-einddoel-beleid zou een voortdurende en demotiverende achterstelling impliceren van degenen die op eigen kracht wel veel kunnen bereiken. Het zou in Hayeks visie aan het individu de belangrijkste, zo niet iedere prikkel ontnemen om te werken met zijn talenten en zo (bewust of onbewust, maar vooral het laatste) zijn steentje bij te dragen aan een gunstige ontwikkeling van de samenleving als geheel.

Tomlinson is evenals Hayek van mening dat met de uitdrukking sociale rechtvaardigheid dikwijls slordig wordt omgesprongen en dat deze bijna altijd wordt gebezigd om vermindering van materiële ongelijkheden te bepleiten. De vraag is echter of, zoals Hayek stelt, deze ambitie zal leiden tot de ondergang van niet alleen de economie, maar ook de persoonlijke vrijheid en de ware rechtvaardigheid. Tomlinson kan zich niet vinden in de ongenueanceerde wijze waarop Hayek twee maatschappijbeelden als onverenigbare extremen tegenover elkaar stelt: enerzijds het marktprincipe dat beloningen voor geleverde prestaties op geen enkele wijze relateert aan morele verdiensten (merit), maar uitsluitend laat afhangen van de ruilwaarde van deze prestaties in het handelsverkeer (value); anderzijds een egalitair systeem waarin met behulp van een soort universele graadmeter ieders lofwaardigheid in concreto wordt bepaald. Dit laatste model, in Hayeks hypothese de uiterste consequentie van een beleid dat streeft naar een op morele verdienste gebaseerde verdeling van aardse goederen, valt uiteraard in de praktijk niet te realiseren. Daarmee acht Hayek het voornaamste bewijs voor de onhaalbaarheid van deze soort rechtvaardigheid geleverd. Tomlinson beaamt wel dat zó'n werkwijze een buitengewoon controversiële, ingewikkelde en arbeidsintensieve aangelegenheid zou zijn: het zou zo ongeveer neerkomen op een 'universal Charity Organisation Society, seeking out the infinite gradations of the deserving'. Maar, zegt hij, deze nachtmerrie is niet relevant, want de overheid kan zeer wel ingrijpen in de verdeling van inkomens door middel van belastingen en subsidies zonder zich intensief met de privé-aangelegenheden van de burgers te bemoeien. Het spreekt vanzelf dat er geen verfijnde mechanismen bestaan die ieders individuele verdienste kunnen meten, maar, zo stelt Tomlinson, het is heel goed mogelijk een globaal systeem te ontwerpen dat erop is gericht verschillen te verminderen zonder dat de kwestie van persoonlijke verdienste aan de orde hoeft te komen. Het gaat er dan om ongelijkheden in de verdeling te corrigeren, niet de plaats van bepaalde individuen binnen zo'n verdeelsysteem. Het oordeel hoe ver dit proces zou moeten gaan, vergt een belangenafweging: het wegnemen van ongelijkheid tegenover het stimuleren van efficiency door middel van economische prikkels.

Natuurlijk is Tomlinsons suggestie, overheidsingrijpen door middel van een stelsel van belastingen en subsidies, precies datgene wat er in feite plaatsvindt in het 'vrije Westen' met zijn veelal progressieve belastingen en al zijn sociale voorzieningen. Het dilemma waarvoor we ons gesteld zien is echter dat we de meeste van deze verworvenheden niet meer kwijt willen, terwijl anderzijds de vele open-eind-regelingen waarmee ze noodzakelijkerwijs gepaard gaan al bijna niet meer te betalen zijn. Bovendien lijken de recente ontwikkelingen in de Oostbloklanden Hayeks theorie in menig opzicht te ondersteunen. In elk geval gaat Tomlinson voorbij aan het feit dat Hayek pleit voor een zeer restrictief en specifiek subsidiebeleid (zie hiervoor F.A. Hayek, *The Constitution of Liberty*, 1976, p. 264) en vrij uitvoerig heeft beargumenteerd waarom hij voorstander is van een proportionele belastingheffing met slechts een lichte progressie ter compensatie van het feit dat de indirecte belastingen relatief zwaarder drukken op de kleinste inkomens (zie *The Constitution of Liberty*, hoofdstuk 20).

Naast diverse thema's uit Hayeks economische en politieke denkbeelden neemt Tomlinson zijn opvattingen over de culturele, zedelijke en sociale evolutie van de mens onder de loep. Uiteraard slaat hij daarbij de plank ook wel eens mis. Zo berust de bewering dat Hayek *vijandig* zou staan tegenover elke vorm van altruïsme of samenwerking buiten een kleine kring van nauwe relaties, op een foute interpretatie. Wat Hayek ons, in navolging van Adam Smith (zie o.a. Adam Smith, *The theory of moral sentiments*, deel III en deel VI), wil duidelijk maken is dat de natuur het zo geregeld heeft dat we ons in de eerste plaats het lot van onszelf en onze naasten aantrekken en dat we ons niet voortdurend geroepen voelen de lasten van de hele wereld op onze schouders te torsen. Zonder een moreel oordeel te vellen over de beweegredenen die mensen hebben om zich op een bepaalde manier te gedragen, wijst Hayek erop dat het vanuit macro-economisch oogpunt geen verschil maakt of zij slechts hun strikte eigenbelang nastreven danwel zich ook het lot van hun naasten in de wijde omgeving aantrekken. In beide gevallen vormen hun individuele handelingen slechts een oneindig kleine factor van al hetgeen zich in een groot samenlevingsverband afspeelt. Daarom is hun invloed op de totale complexe gevolgen daarvan ook uiterst gering.

Hoe het ook zij, men behoeft het niet met al Tomlinsons argumenten eens te zijn om de verdiensten van zijn onderzoek te erkennen. *Hayek and the Market* is het informatief en zeer lezenswaardig betoog van een auteur die een gezonde dosis scepticisme paart aan een oprechte poging tot objectiviteit.

I. Kotterman

Manus Midlarsky, *The onset of world war*. Unwin Hyman, Boston 1988.

Wanneer Levy's gegevensbestand over oorlogvoering tussen grote mogendheden voor de periode 1495 tot heden worden bestudeerd, (Jack S. Levy, *War in the great power system, 1495-1975*), dan vallen onmiddellijk twee trendlijnen op. De

eerste is die van een afnemend aantal jaren waarin grote mogendheden tegen elkaar oorlog voeren. Terwijl in de zestiende/zeventiende eeuw grote mogendheden vrijwel ononderbroken bij oorlogvoering zijn betrokken, valt met het einde van de zevenjarige oorlog een trendbreuk te ontwaren. Na 1763 worden perioden van vrede in het onderlinge verkeer tussen grote mogendheden langer. Maar de intensiteit van de oorlogen die uitbreken, gemeten door het absolute aantal slachtoffers per oorlogsjaar onder het militaire personeel, neemt per eeuw sprongsgewijs toe. Met het voortschrijden der eeuwen gaan oorlogen waarin aan beide zijden grote mogendheden (mee)vechten steeds meer samenvallen met 'wereldoorlogen'. Onderzoekers vermoeden dan ook dat zulke grote oorlogen, als de beide wereldoorlogen van deze eeuw, op grond van hun etiologie, een aparte klasse vormen. Het boek van Midlarsky beoogt een bijdrage te leveren aan de studie van oorlogvoering op het hoogste niveau van intensiteit. Door het geringe aantal van dergelijke oorlogen vereist het onderzoek een daaraan aangepaste apparatuur en ook een bijzondere creativiteit. De auteur beschikt over beide. In deze bespreking zal ik drie thema's uit zijn werk ter discussie stellen, te beginnen met het theoretisch raamwerk. Midlarsky noemt zijn voorstelling van een stabiel internationaal systeem de 'theorie van het hiërarchisch evenwicht'. Daarna ga ik in op twee onderdelen van het empirisch werk. Het eerste betreft de rol van klontering van conflictstof tussen verschillende groepen landen in het uitbreken van wereldoorlogen. Vervolgens breng ik de relatie tussen multipolariteit en ongelijkheid ter sprake.

Midlarsky's theorie van het hiërarchisch evenwicht pretendeert een combinatie te zijn van 'vrede door evenwicht' en van 'vrede door hiërarchie'. Er is sprake van een hiërarchisch evenwicht wanneer, (I) elke grote mogendheid aan het hoofd staat van een losse groepering van staten, (II) binnen elke groep een zeer groot machtsverschil aanwezig is tussen het topland en de overige leden, en (III) buiten de hiërarchieën een aantal ongebonden landen opereert. De toplanden van de verschillende hiërarchieën kunnen, maar behoeven geenszins, over een gelijkwaardig potentieel te beschikken. De toestand van hiërarchisch evenwicht is een positie op het uiteinde van een continuüm met aan de andere kant een gepolariseerd statensysteem. Een gepolariseerd statensysteem bestaat uit twee coalities die elk, naast grotere en kleinere staten, tevens twee of meer gelijkwaardige grote mogendheden als alliantiepartners omvat. Een groep van ongebonden landen ontbreekt in een 'polarized setting'. In een statenorde die voldoet aan de voorwaarden van hiërarchisch evenwicht wordt klontering van conflictstof tussen verschillende categorieën landen tegengegaan. Volgens Midlarsky is alliantieactiviteit in een dergelijk stelsel een stabiliserende factor. Voorts beschikken de toplanden van de verschillende hiërarchieën over een gemeenschappelijk jachtgebied in de vorm van de ongebonden landen, waarin zij elkaar ontmoeten in een blijvende 'non-zero sum'-situatie. In een 'polarized system' daarentegen ontbreekt een structurele rem op het klonteren van conflictstof tussen verschillende soorten staten. Voorts zijn hier allianties een destabiliserende factor en ontmoeten vele grote mogendheden elkaar na verloop van tijd in een 'zero-sum'-situatie. Wereldoorlogen breken uit in 'polarized systems'. Maar oorlog is daarin geenszins onvermijdelijk.

Zolang een 'polarized system' in evenwicht verkeert is er vrede. Maar het evenwicht in een dergelijk stelsel wankelt op de rand van de afgrond. Want de kans op het uitbreken van een wereldoorlog neemt sterk toe indien, door wat voor gebeurtenis of proces dan ook, een kleine machtsverschuiving in verhoudingen tussen grote mogendheden optreedt.

Midlarsky's theorie van het hiërarchisch evenwicht bevat dus een complexere variant van de machtsovergang-oorloghypothese dan de hegemoniale stabiliteitstheorie van Gilpin. Bij Midlarsky is sprake van: (a) kansen op het uitbreken van wereldoorlogen, (de auteur is verzot op modellen van kansgenererende processen en hun toepassingen); en (b) hij verbindt *kleine* machtsverschuivingen met het uitbreken van *grote* oorlogen alleen in die gevallen waarin het statensysteem aan de voorwaarden van een 'polarized system' voldoet.

Overigens komen wereldoorlogen bij Midlarsky in verschillende soorten en gewichten voor. In een 'global war' vechten de meeste, zo niet alle, grote mogendheden. Een dergelijke oorlog reikt breed maar niet diep. In een 'systemic war' vechten ook de meeste, zo niet alle, grote mogendheden. In oorlogen van dit type staan bovendien legitimerende ideologieën op het spel. Oorlogen van dit type komen voor in 'polarized settings'. Ten slotte kent Midlarsky nog een subtype van de 'systemic war', namelijk de 'mobilizing war'. Oorlogen van dit subtype zijn een vervolg op of voortzetting van een 'systemic war'. Het verschil is dat in 'mobilizing wars' landen hun toevlucht nemen tot massamobilisatie. Deze oorlogen woelen de maatschappij van de deelnemende landen grondig om. In dit subtype van geweld betwisten volkeren elkaars existentie. Hier vinden we voorbeelden van geweld die de (denk)categorie van de 'absolute oorlog' van Clausewitz naderen. Er is sprake van klontering van conflictstof wanneer de kans dat een nieuw conflictgeval optreedt groter is dan de kans op beslechting van een reeds bestaand conflict *en* de conflictstof een of verschillende grote mogendheden plus een of meer andere belangrijke staten, buiten de kring der grote mogendheden, omvat. Uit analyse van een gegevensbestand over conflicten van het *Correlates of War Project*, concludeert de auteur dat in 20-jaar perioden voorafgaande aan de twee wereldoorlogen, inderdaad klontering van conflictstof optrad. In andere subperioden van het tijdsinterval 1816-heden zou klontering achterwege zijn gebleven.

Hierboven heb ik terloops opgemerkt dat in een 'polarized setting' grote mogendheden na verloop van tijd elkaar in een 'zero-sum'-situatie ontmoeten, terwijl in een toestand van hiërarchisch evenwicht elk van hen erop vooruit kan gaan. Midlarsky werkt dit thema uit met een voorbeeld van willekeurige toedeling van 'utiles' of 'waarden'. In een multipolair systeem ontstaat bij willekeurige toedeling van waardevolle zaken ongelijkheid tussen partijen. In een bipolair systeem is dit niet het geval. Maar in een multipolair stelsel met een afnemend aantal te verdelen 'utiles', respectievelijk met een toenemend aantal partijen, bij gelijkblijvende rijkdom, neemt de mate van ongelijkheid zeer snel toe. Het gegeven dat inkomensongelijkheid groter is naarmate maatschappijen armer zijn, is in overeenstemming met de uitkomst van het model van willekeurige toedeling van waarden in een multipolaire setting. Vervolgens construeert de auteur een

waarschijnlijkheidsmodel waarin partijen achtereenvolgens ten tonele verschijnen. In een dergelijk model is van willekeurige toedeling geen sprake. De partij die het eerst aankomt neemt het beste stuk en, uit overwegingen van pre-emptie, meer dan dat. Voor elke navolgende partij is slechts het beste van de overblijfselen ter beschikking. Het resultaat is extreme ongelijkheid. De auteur past dit model toe op respectievelijk de verdeling van landbezit naar grootte van het areaal, over de inwoners van El Salvador en van de koloniale bevolking over de staten van Europa aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog. Laatkomers visten in beide gevallen achter het net. Midlarsky betoogt dat de groei van het aantal grote mogendheden, door de Duitse en Italiaanse eenwording, alsmede door het verschijnen van de Verenigde Staten als grote mogendheid, bij een afnemende hoeveelheid te koloniseren gebied, bij heeft gedragen tot de instabiliteit die aan de Eerste Wereldoorlog voorafging.

De huidige ongelijke verdeling van eindige voorraden over staten, de groei van bevolking in landen van de Derde Wereld en de diffusie van macht binnen invloedssferen in de statenorde, leiden gezamenlijk tot de conclusie dat stabiele vrede voor de wereld als geheel een ver verwijderd ideaal is. Hier gaat het verdelingsmodel van Pareto op. Volgens dit model is de uitzonderlijke stabiliteit van de samenlevingen in Noordwest-Europa en Amerika onder meer een gevolg van de stijgende welvaart bij een gelijktijdig sterke daling van het aantal geboorten. In grote delen van de 'Derde Wereld' is hiervan geen sprake. De vrees, of hoop, dat door het verdwijnen van een roofzuchtige staatsklasse in Oost-Europa en door de ondergang van de laatste restanten van de met haar verbonden hulptroepen in de westerse sfeer, dat 'de geschiedenis' tot een (goed maar saai) einde is gekomen, getuigt van gebrek aan kennis van dynamische, dat wil zeggen niet-lineaire, veranderingen. Dank zij studies zoals die van Midlarsky kunnen we beter dan onze voorgangers weten wat er aan de hand is.

H.W. Houweling

P.R. Baehr, **Mensenrechten, Bestanddeel van het buitenlands beleid**, Boom, Meppel/Amsterdam 1989.

Binnen de internationale rechtsorde is in beginsel aanvaard dat grove schendingen van fundamentele rechten van de mens de statengemeenschap als geheel aangaan. Maar sterker dan het geval is bij de internationale normstelling ten aanzien van deze rechten wordt het gemeenschappelijk *toezicht* op de naleving daarvan ernstig belemmerd door het stelsel van soevereine staten. De verantwoordelijkheid voor deze taak ligt vooralsnog in de eerste plaats bij de individuele staten zelf.

In het boek van Baehr staat de vraag centraal hoe staten deze controlerende taak ten opzichte van andere staten (kunnen) uitoefenen. Het gaat niet over mensenrechten in het algemeen, hoewel het kaff van het boek deze indruk wel wekt doordat daarop alleen de hoofdtitel is vermeld met daaronder de tekening van

Corneille getiteld 'Mensen Rechten Toekomst', een uitbeelding van in netten en achter tralies gevangen witte vogels. In het voorwoord geeft Baehr aan dat de grondslag voor dit boek is gelegd in de colleges die hij in het kader van de Cleveringa-leerstoel aan de Rijksuniversiteit te Leiden in 1986-1987 heeft gegeven. Het boek is dan ook vooral gericht op studenten en andere geïnteresseerden die voor het eerst kennis maken met de internationale betrekkingen en in het bijzonder de internationale bescherming van de rechten van de mens. Voor degenen die enigszins thuis zijn in dit onderwerp zal dit boek echter nauwelijks nieuwe inzichten bieden.

Dit laatste is te betreuren omdat er zeker behoefte is aan een grondige en kritische studie van de uitgangspunten en de uitvoering van het (Nederlandse) buitenlands beleid op dit terrein. Zoals bekend beschouwt de Nederlandse regering 'de bevordering van de rechten van de mens als een wezenlijk onderdeel van haar buitenlands beleid' (zie de nota *De rechten van de mens in het buitenlands beleid* uit 1979). Maar ook Baehr laat zien dat slechts zelden deze 'hoofdpijler' voorrang krijgt boven andere doeleinden van het buitenlands beleid. In verschillende publicaties, waaronder die van de wetenschappelijke bureaus van de grote politieke partijen, is in het afgelopen decennium op bepaalde aspecten van dit beleidsterrein ingegaan. Een 'echte' politicologische analyse van de plaats van de rechten van de mens in het (Nederlandse) buitenlands beleid ontbreekt echter. Het is te hopen dat Baehr, die een grote deskundigheid en ervaring op dit terrein heeft – en momenteel als hoogleraar mensenrechten verbonden is aan de Rijksuniversiteit te Utrecht – bij een volgende gelegenheid wel in deze leemte kan voorzien.

Als een eerste inleiding op de relatie tussen mensenrechten en buitenlands beleid beantwoordt het boek aan zijn doel. Het is in een heldere stijl geschreven, is verlucht met voorbeelden uit de staatspraktijk en is zeer overzichtelijk ingedeeld. Het voornaamste bezwaar is dat het een overwegend beschrijvend karakter heeft. Met opzet heeft Baehr er meestal van afgezien een eigen standpunt in te nemen. In het voorwoord kondigt hij aan het eigen oordeel tot het laatste hoofdstuk, de slotbeschouwing, te bewaren. Maar ook in dat hoofdstuk overheerst de voorzichtigheid. Baehr stelt, bij voorbeeld, dat de universaliteit versus het cultureel relativisme van waarden het 'grootste en belangrijkste vraagstuk' is. Zijn eigen standpunt daarover is dat er sprake is 'van een zich ontwikkelende internationale overeenstemming, onder erkenning van een zekere mate van culturele verscheidenheid' (p. 163).

Deze inleiding zou aan waarde hebben gewonnen indien de auteur de (nog niets vermoedende) lezer door duidelijke keuzen regelmatig en nadrukkelijk uitgedaagd zou hebben om over de veelal complexe vraagstukken verder na te denken. Nu blijft de analyse te vaak steken in 'het kan vriezen en het kan dooien'-conclusies en wordt de lezer eerder in slaap gesust dan wakker geschud. Overigens bieden de veelal zeer informatieve noten voor de geïnteresseerde lezer een groot aantal aanknopingspunten voor verdere studie.

Het boek bestaat uit twee delen, een algemeen (p. 9-86) en een specifiek deel (p. 87-166), die elk zes hoofdstukken bevatten. In de inleiding op het eerste deel komt een aantal algemene aspecten van de rechten van de mens aan de orde,